

CERCETARI IN NECROPOLA TUMULARĂ DE LA HISTRIA

Imediat în preajma oraşului Histria, de o parte şi de alta a lacurilor Sinoe şi Istria se întinde un mare cimitir compus aproape în întregime din tumuli. Movablele sînt aşezate pe grupe, foarte aproape unele de altele, numărul lor depăşind 700. Unele sînt de înălţime considerabilă (6—8 metri), îndeosebi acelea care se găsesc la periferia nord-vestică a necropolei. Majoritatea lor sînt însă scunde, aplatizate sau chiar complet nivelate¹.

Deşi esenţiale pentru cunoaşterea completă a oraşului Histria şi a relaţiilor sale cu populaţiile învecinate, cercetările în movablele funerare au început abia în timpul din urmă, cînd Academia R.P.R. a luat sub conducerea sa săpăturile în ruinele oraşului antic. Un fapt deosebit de important este că, în momentul începerii lucrărilor, necropola era aproape intactă. În afara citorva tumuli jefuiţi, puţini la număr, şi a unor mici sondaje, acest important sector era neatins. Situaţia aceasta îşi are explicaţia ei. Pînă la identificarea definitivă a Histriei de către Vasile Pârvan în 1914 — care este şi data începerii săpăturilor —, nu se cunoştea decît în mică măsură valoarea arheologică a regiunii. De aceea, spre deosebire de multe alte cimitire plane sau tumulare ale oraşelor nord sau vest-pontice, exploatate masiv de negustorii de antichităţi sau răvăşite de arheologii amatori, necropola histriană ca şi oraşul însuşi au rămas intacte pînă la începerea săpăturilor, oferind posibilitatea unor cercetări metodice şi integrale.

---

¹ Necropola cu tumuli pare să fi fost mai întinsă în antichitate decît în zilele noastre. S-a constatat, de pildă, că în culoarul de apă dintre lacurile Sinoe şi Istria, care are o adîncime foarte mică, zac numeroşi tumuli înecaţi; s-a observat de asemenea că o parte dintre movablele situate în zona inundabilă dinspre lacul Sinoe sînt periodice, în anotimpurile ploioase, cuprinse sau chiar complet înecate de apă. Aceste constatări, completate de altele ca, de pildă, aceea că cele mai vechi nivele de locuire din cartierul periferic precum şi fundaţiile unor clădiri de pe acropolă se găsesc în prezent sub nivelul mediu al apelor lacului, ne-au făcut să presupunem că, în urma unor fenomene geologice, o bună parte din teritoriul ocupat de tumuli a fost, din vechime pînă în prezent, înghiţit de apele lacurilor Sinoe şi Istria. Aspectul geomorfologic al terenului a fost studiat într-o serie de articole române şi sovietice, cf. Petre Cotet, în *Materiale*, VIII, 1962, p. 424 urm., cu indicaţii bibliografice.

În ansamblul lucrărilor de la Histria, tăcuta și misterioasa zonă a tumulilor constituie un obiectiv de o amploare considerabilă. De aceea la începerea lucrărilor, în 1955, s-a hotărât împărțirea programului de săpături, care prin întinderea obiectivului trebuia eșalonat pe o lungă durată, în două etape distincte. Prima etapă din planul nostru trebuia să aibă caracterul unei vaste prospecțiuni. În cadrul ei trebuiau realizate trei puncte principale: în primul rînd efectuarea unor operații ajutătoare de ordin topografic (o amănunțită ridicare a necropolei și a ținutului înconjurător); în al doilea rînd, precizarea unei metode adecvate și unificare de săpătură¹; în sfîrșit, un al treilea punct se referea la dirijarea lucrărilor, care trebuia realizată în așa fel încît la capătul acestei etape să poată fi abordate o parte din problemele cheie (de pildă: periodizarea, recunoașterea principalelor grupe cronologice de tumuli, sistemele de construcție, principalele rituri funerare etc.). Abia după obținerea unei experiențe de teren suficiente și a unui tablou de ansamblu asupra situației obiectivului nostru devenea posibilă a doua etapă de lucru în care se urmărește cercetarea integrală a tuturor grupurilor de tumuli. În această fază finală se tinde la obținerea unor rezultate complete și definitive.

În momentul de față ne aflăm, după șapte campanii arheologice, la capătul primei etape a cercetării noastre. Între 1955—1961 am sondat, prin săparea a 40 de tumuli și a unor șanțuri și sondaje de suprafață, întreaga necropolă tumulară situată dincolo de lacul Sinoe, totalizînd o suprafață de aproape 5 km², precum și mica necropolă din imediata apropiere a orașului².

În cele ce urmează ne propunem să prezentăm pe scurt cîteva din principalele rezultate ale cercetărilor noastre. Însuși faptul fixării lor pe hîrtie și a sistematizării lor în cadrul unui asemenea studiu conferă acestor rezultate un caracter oarecum definit ceea ce nu corespunde realității. Ținem deci să atragem atenția că cele cîteva date pe care le vom înșira mai jos sînt și trebuie luate drept provizorii, ca rezultate ale fazei de prospecțiuni a cercetărilor noastre³.

¹ Ținînd seamă de faptul că la Histria se sapă pentru prima dată o necropolă tumulară de asemenea întindere cu metodă și tehnică modernă, s-a urmărit precizarea unei metode de săpătură cît mai sensibile și a unui sistem unic de înregistrare a observațiilor și descoperirilor. Principiul de la care am pornit și care a fost împrumutat tehnicii săpăturilor preistorice a fost cercetarea integrală a oricărui tumul, chiar și a aceluia de înălțime mare. Am urmărit astfel, la fiecare tumul, toate indicațiile privind ritualul funebru; rămășițele rituale se află pe întreaga suprafață pe care s-a ridicat tumulul. Săpătura integrală oferă posibilitatea descoperirii tuturor înmormîntărilor secundare, importante nu numai prin ele înșele, ci și prin indicațiile de cronologie pentru mormîntul central. Sistemul de săpătură folosit a fost acela al excavării în sectoare de cerc, crușîndu-se de fiecare dată cel puțin doi preșii-profile, care se tale unul pe celălalt perpendicular în cruce.

² Rapoarte preliminare asupra acestor săpături au apărut în *Materiale*, IV, 1957, p. 55 și urm. (campania 1955); V, 1959, p. 303 și urm. (campania 1956); VI, 1959, p. 289 și urm. (campania 1957); VII, p. 255 și urm. Cf. Petre Alexandrescu et Victoria Eftimie, *Tombs Thraces d'époque archaïque dans la nécropole tumulaire d'Histria*, în *Dacia*, N. S., III, 1959, p. 143 și urm. Raportul amplu asupra săpăturilor va apărea în curînd în *Histria*, vol. II. În curs de redactare.

³ Cimitirele plane din epoca greacă nu au fost încă identificate la Histria. Pînă acum nu au fost descoperite decît cele romane și bizantine timpurii.

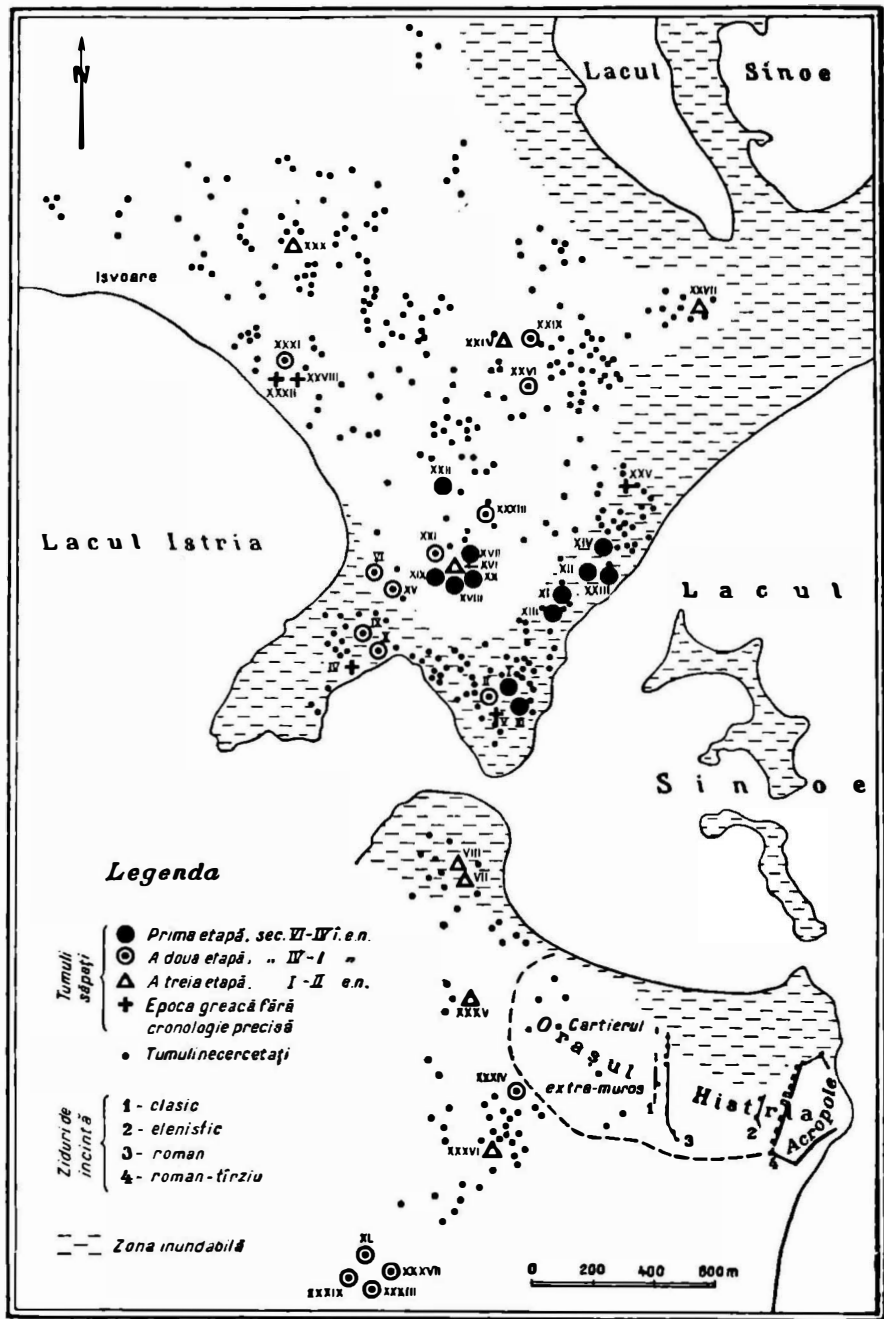

Fig. 1

Suprafața pe care se ridică tumulii funerari este imensă. Ea începe sub zidurile orașului antic și se întinde pînă dincolo de satul actual Istria. Mai mult chiar decît atît; grupuri izolate de movile, depărtate unele de altele, continuă și mai departe spre vest, dincolo de orizont, pierzîndu-se în interiorul Dobrogei. Întrebarea pe care ne-am pus-o în timpul lucrului nostru a fost următoarea: oare întreaga suprafață ocupată de tumuli, succedîndu-se aproape neîntrerupt de la cetate către vest și nord-vest era exclusiv cimitirul Histriei? În urma cercetărilor efectuate pînă acum se pare că în cuprinsul uriașei zone tumulare se află de fapt mai multe necropole. E greu de precizat pe acest întins ținut funerar, împărțit probabil de histrieni cu locuitorii unor așezări vecine, care era hotarul proprieilor necropole și e greu de afirmat dacă ei au stabilit un asemenea hotar. Observațiile noastre asupra topografiei movilelor, precum și etapele cronologice ale ocupării teritoriului funerar ne îndreptățesc să presupunem că o limită a putut exista, ea pornind din dreptul locului numit „Izvoarele”, îndreptîndu-se apoi către nord-est, spre malul lacului Sinoe. Prima observație pe care ne bazăm este că în repartiția tuturor grupelor de tumuli se remarcă un *hiatus*, un spațiu neocupat, un *no man's land*, între necropola de pe peninsula dintre lacurile Istria și Sinoe și aceea de la marginea satului modern Istria — unde sondaje recente au descoperit urme abundente ale unei așezări și ale unui cimitir antic. A doua observație de care ne-am folosit este aceea cu privire la repartiția cronologică a movilelor. Cercetările care s-au făcut în diverse puncte ale zonei funerare, de-o parte și de alta a lacurilor, au urmărit să surprindă ordinea în timp și în spațiu a mormintelor cu movile. Cu alte cuvinte — pentru a folosi un termen care începe să aibă o largă utilizare în arheologia modernă —, am început să stabilim stratigrafia orizontală a necropolei histriene. Astfel am constatat că nucleul de formare a ei se situează pe plaja dinspre lacul Sinoe și pe înălțimile imediat învecinate (tumulii din prima etapă de pe planul nostru). Necropola s-a urcat apoi pe versantele platoului peninsulei, ocupîndu-l în întregime, și a anexat și o îngustă zonă din imediata apropiere a orașului (tumulii din a doua etapă). Ultimii tumuli, cei din epoca romană, se găsesc la periferia de nord-vest a necropolei, indicînd astfel limita sa extremă¹. Socotim deci că în stadiul actual al cercetărilor se poate susține ipoteza existenței unei limite, a unui hotar spre nord-vest al necropolei histriene în raport cu cimitirele unor așezări vecine, de caracter etnic încă neprecizat, poate mixhellen.

Dacă lucrurile stau așa, dacă se poate constata o direcție „centrifugă” de răspîndire a mormintelor tumulare de la Cetate către exterior, din punct de vedere topografic și deci istoric, necropola de lîngă Histria aparține locuitorilor Cetății. Această constatare antrenează dintr-o dată problema atît de complexă a apartenenței etnice a acestei necropole și a caracterului ei istoric. Vom lua în discuție ceva mai jos această spinoasă chestiune.

¹ În afară de tumulii nr. XXIV, XXVII și XXX, s-au practicat unele mici sondaje și în alte movile, îndeosebi în cele de dimensiuni mari, de la periferia nord-vestică. După tipul de construcție „olbiană” (vezi mai jos nota 1, p. 322) s-a constatat că majoritatea dintre ele sînt romane.

Iată mai întâi câteva dintre cele mai importante observații de teren obținute în cercetările noastre.

Așa cum s-a arătat mai sus, în decursul celor șapte campanii care s-au succedat între 1955—1961 au fost săpate un număr de 40 de movile din diferite puncte ale necropolei și de dimensiuni variate. În același timp, cu prilejul unor săpături speciale de sondaj sau chiar a excavării tumulilor înșiși au fost scoase la lumină o serie de morminte plane, care fie că se grupează în cimitire, fie că sînt izolate. A tît mormintele tumulare cît și cele secundare sau plane au prilejuit observații interesante asupra caracteristicilor funerare ale necropolei pe care o cercetăm. Deși diverse și adesea unice ele permit totuși, cu o mare doză de prudență însă, o sistematizare pe etape a istoriei acestei necropole.

După cercetările efectuate pînă acum, cimitirul tumular de la Histria s-a constituit în secolul VI î.e.n. Cei mai vechi tumuli apar în al treilea sfert al acestui secol (nr. XVII, XIX și XX). Astfel, în cadrul coloniilor pontice necropola tumulară histriană este cea mai veche, eventual cu excepția Olbiei-Berezan¹. Ea a continuat să fie folosită pînă în sec. II—III e.n. În decursul acestei lungi perioade de folosire se pot recunoaște, pornind de la diversele particularități de ritual, componența a inventarelor funerare, sisteme constructive, repartitie topografică etc., trei etape avînd caracteristici proprii. Cea mai veche dintre ele, se plasează între a doua jumătate a sec. VI și mijlocul sec. IV î.e.n. În această etapă s-au cercetat 12 tumuli, cei mai mulți pe actuala plajă a lacului Sinoe și pe versantul învecinat al platoului necropolei. Sînt movile de dimensiuni mici și mijlocii (pînă la 3 m). Din punct de vedere constructiv se remarcă faptul că ele sînt constituite din mai multe mantale, de obicei două. La cele mai tîrzii se utilizează ca material de consolidare și piatra. În jurul unora dintre tumuli se constată existența unui șanț circular periferic, uneori pavat cu pietre, element care nu este străin tumulilor grecești dar care apare curent și la movilele din Tracia. În sfîrșit, printre particularitățile constructive menționăm prezența unor platforme de pămînt de înălțime mică, ocupînd întreaga suprafață pe care se ridică tumulul și pe care se găsește mormîntul. Din punct de vedere al elementelor de ritual mormintele tumulare ale acestei grupe se distribuie în felul următor: cinci incinerății pe ruguri-morminte de suprafață, o incinerăție cu oasele puse în groapă, trei inhumății și două cenotafe. După cum se vede raportul dintre incinerăție și inhumăție în această etapă este 2:1 pentru incinerăție. Dintre mormintele de incinerăție cele cu rug-mormînt de suprafață sînt în majoritate (cinci față de unul cu oasele în groapă). Rugul se caracterizează printr-o întinsă suprafață arsă, variînd ca diametru între 3—6 m, pe care se găsesc, în cantitate mare, cenușă, oase calcinate, cărbuni, fragmente ceramice neîntregibile și alte obiecte de inventar. În cele mai multe cazuri resturile rugului sînt lăsate pe loc

¹ Pe planul săpăturilor lui G. L. Skadovski din cimitirul arhaic de pe insula Berezan (pe care l-am putut consulta la Ermitaj prin bunăvoința cercetătoarei V. M. Skudnova) apar unele construcții funerare circulare, care ar putea reprezenta inele de piatră a unor movile aplatizate.

fiind acoperite de tumul. Scheletele inhumate, în general orientate est-vest, sînt așezate în sicrie de lemn sau înconjurate de un dreptunghi de pietre. Observații interesante s-au făcut asupra dispoziției ofrandelor. Se remarcă astfel la tumulii săpați, acoperind fie morminte de incinerare, fie morminte de inumație, fie cenotafe, două grupe de ofrande, deosebite unele de altele prin poziția lor în raport cu mormîntul movilei. Astfel un grup de ofrande se găsește central, înăuntrul sicriului sau cutiei de piatră la inumați, în rugul-mormînt sau în groapă la incinerati, în centrul suprafeței pe care se ridică tumulul (consacrată desigur mortului) la cenotafe. O a doua grupă de ofrande se situează la marginea tumulului pe nivelul antic, acoperită de a doua manta a lui, uneori în șanțul periferic care înconjoară movila. Uneori, a doua ofrandă nu se găsește pe suprafața funerară pe care s-a construit tumulul, ci în cuprinsul mantalei, la o înălțime oarecare. În genere se constată că a doua ofrandă se leagă de a doua manta de pămînt, a cărei construire se poate uneori disocia în timp de cea a primei. Nu este lipsit de interes de a adăuga aici observația făcută la una din movilele acestei grupe unde s-a constatat prezența unei a treia ofrande¹.

Inventarele mormintelor primei etape se pot împărți în două. La mormintele de incinerare ele sînt integral sparte și aproape de fiecare dată neîntregibile; la cele de inumație ele sînt întregi. Inventarele funerarare se compun aproape exclusiv din ceramică grecească. Remarcăm doar că într-un tumul datat în al treilea sfert al sec. V î.e.n. apare pentru prima dată ceramica pictată de fabricație histriană. Ca obiecte de metal în morminte, s-au descoperit cuțite de fier, un mîner de oglindă de bronz, precum și două monede histriene de bronz cu roata, apărute într-un context datat în al treilea sfert al sec. V î. e. n.

Acestea sînt cîteva din caracteristicile tumulilor din prima etapă a necropolei histriene. Nu putem trece la expunerea celei de a doua grupe fără a atrage atenția asupra unui grup de tumuli care se izolează în raport cu ceilalți prin anumite elemente proprii. Ne referim la cele patru movile care acopereau ruguri-morminte înconjurate de resturile unor sacrificii funerarare de oameni și cai, și pe care, într-un studiu special, împreună cu Victoria Eftimie le-am caracterizat drept getice². Micul grup se situează într-un interval scurt de timp și anume în a doua jumătate a sec. VI î.e.n. El reunește o serie de caracteristici constructive și rituale comune celorlalți tumuli din aceeași etapă, cu unele elemente proprii, ca arderea secundară a ofrandelor, prezența fragmentelor de ceramică poroasă hallstattiană etc. Toate aceste trăsături, împreună desigur cu resturile ritualului funerar singeros, fac din acești tumuli un grup aparte de caracter indiscutabil autohton, oarecum izolat în raport cu celelalte movile.

¹ În movila nr. XXIII, la periferia ei, a fost constatăată o groapă care perfora a doua manta — groapa era umplută cu arsura neagră compactă, și conținea cîteva vase întregi și fragmentare, precum și o statueta rudimentară din teracotă reprezentînd o barcă funerară. Ținînd seama de poziția stratigrafică a groapei (ea perforază mantaua exterioară a movilei), de conținutul ei și de faptul că ceramica este contemporană cu aceea din interiorul tumulului, presupunem că avem de-a face cu resturile celei de-a treia ofrande, depuse în marginea movilei după construirea ei.

² Petre Alexandrescu et Victoria Eftimie, *op. cit.*, p. 150 și urm.

A doua etapă din periodizarea noastră cuprinde mormintele tumulare construite între a doua jumătate a sec. IV și sfârșitul sec. I î.e.n. (15 movile). În contrast cu diversitatea tumulilor din etapa precedentă, privind sistemele constructive, riturile funerare, epoca elenistică se caracterizează prin unitatea tipurilor funerare. Movilele sînt de dimensiuni mici (numai două ating 2 m, celelalte sînt sub 1 m). În construcția tumulului, de regulă compus din două mantale, se folosește frecvent pietrișul. Se remarcă construcția cu inel de piatră, reprezentînd o imitație rudimentară a tipului de tumul cu *crepis* aparentă de piatră din Asia Mică; această construcție apare în necropola histriană, cel puțin pînă în prezent, numai la movilele din sec. IV—III î.e.n. Șanțul periferic și platforma funerară constatate în etapa precedentă la grupul getic apare numai la o movilă din sec. V î.e.n. Din punct de vedere al ritualului de înmormîntare avem următorul tablou: 13 movile de incinerare, dintre care una în urnă, una cu rug-crematoriu, trei neprecizate încă (fiind în curs de săpare) și opt cu rug-mormînt; o movilă cenotaf; o movilă cu ritul neprecizat încă (în curs de săpare). După cum se vede din această statistică provizorie, incinerarea devine în epoca elenistică ritul exclusiv la Histria. Tipul cel mai frecvent de mormînt este acel al rugului-mormînt. Spre deosebire însă de etapa precedentă arhaică-clasică, cînd mormîntul cu ardere pe loc era reprezentat de rugul la suprafață, în această etapă apare tipul de rug cu alveolă centrală. În săpătură resturile unui asemenea rug se prezintă sub forma unei albieri, de obicei de formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite sau a unui oval de 1,50—1,80 m lungime și 0,50—0,60 m lățime și o profunzime de 0,15—0,30 m. Pereții alveolei sînt puternic arși împreună cu o mică porțiune din terenul dimprejur. În interiorul albierii se găsesc resturile arderii, cenușă, oase calcinate, cărbune, ofrande etc. Acest tip de rug apare în necropola de la Histria în sec. IV î.e.n. și durează în tot cursul perioadei elenistice și romane. Originea sa este fără îndoială grecească. Spre deosebire de movilele etapei precedente — cel puțin în săpăturile efectuate pînă acum — lipsește o diferențiere sensibilă a diverselor grupe de ofrande; se remarcă o împrăștiere a lor, ofrandele ocupînd nu numai zona arsă, ci și întreaga suprafață pe care s-a construit tumulul. Diferențierea ofrandelor apar numai la o singură movilă din sec. III î.e.n. Asupra inventarelor nu ne vom opri, deoarece în acest articol am preferat să punem accentul pe unele probleme de caracter general. Ne mulțumim a semnală că inventarele descoperite în movilele acestei etape sînt sărace; ceramica este exclusiv grecească, iar obiectele de metal rare.

Ultima etapă din istoria necropolei tumulare histriene (sec. I—II e.n.) cuprinde opt movile, săpate, care se grupează atît la periferia de nord-vest a cimitirului situat dincolo de lacuri, cît și în imediata vecinătate a Cetății. Din punct de vedere constructiv se remarcă faptul că o bună parte dintre acești tumuli sînt de dimensiuni mari (tumuli cei mai înalți, săpați pînă acum la Histria, sînt romani) și ating, uneori depășind, 6 m. Construcția este fie aceea tradițional grecească, după sistemul mai

multor mantale care se acoperă una pe alta, fie de tip „olbian”¹. Acest al doilea tip constructiv a putut fi studiat cu amănunțime la doi tumuli din necropola histriană (nr. XVI și XXIV)². El apare dintr-o dată la Histria în această etapă, ca și în restul Dobrogei de altfel³. Ca ritual funerar situația movilelor romane este următoarea: patru movile cu incinerarea pe locul înmormântării, o movilă cu resturile incinerării depuse pe sol, o movilă cu inhumatie probabilă, două movile cenotaf. Tipul de mormint-rug este aproximativ același ca și în etapa precedentă. Există și unele variante noi; de pildă apare rugul-mormint cu două alveole dispușe în cruce.

Ofrandele tind din nou să se diferențieze. Ca și la unele particularități ale sistemului constructiv (reaparitia platformei centrale funerare și a șanțului periferic), se constată o reînviere a unor vechi tradiții din prima etapă. Se remarcă la unele movile, unde observațiile stratigrafice au putut fi făcute pînă la capăt, că ofrandele se împart din nou în două grupe: grupa centrală și aceea periferică. Există și indicii asupra prezenței celei de a treia ofrande. Se remarcă însă ca un element nou aparitia vetrelor de ofrandă, situate în zona celei de a doua ofrande.

În sfîrșit, citeva cuvinte despre inventar. Se compune din ceramică comună și sticle. Metalele prețioase lipsesc, celelalte sînt rare. Monede nu au apărut pînă în prezent la acest grup de tumuli.

Așa cum reiese din cele de mai sus, necropola tumulară durează pînă la sfîrșitul sec. II, poate pînă în primii ani ai sec. III e.n. Pînă acum nu am descoperit movile care să poată fi datate după primele invazii gotice de la mijlocul sec. III. Presupunem deci că ridicarea de tumuli a încetat o dată cu aceste evenimente dramatice din istoria vechii cetăți pontice. Resturi de așezare sau morminte ulterioare acestor vremi trebuie astfel integrate în alte contexte istorice, a căror desfășurare se plesează cu mult după încheierea istoriei necropolei tumulare ca atare.

Este desigur prematur și chiar riscant ca pornind numai de la rezultatele celor șapte campanii arheologice întreprinse pînă acum în necropola cu tumuli de la Histria, pe care am încercat să le sinte-

¹ Termenul nu se referă la originea acestui sistem constructiv, ci la asemănarea frapantă, pur formală de altfel, cu cunoscutele temelli „olbiene”, întîlnite atît de frecvent la Olbia și la Histria.

² Iată acest sistem de construcție: pe suprafața destinată ridicării movilei (sistemul pare să fi fost folosit numai la construirea marilor movile) au fost așezate în primul rînd o serie de grămezi, alcătuite din straturi alternative de pămînt brun și de lut galben; aspectul în secțiune al acestor grămezi, a căror înălțime atinge 1 m, era aproplat de acela al cunoscutelor fundații „olbiene”. Grămezi de pămînt erau depuse în cerc, aproximativ la periferia suprafețelor pe care urma s-o ocupe tumulul. Ele erau un fel de movile mici, funcția și structura lor era diferită: ele nu adăposteau morminte, ci trebuiau să servească la susținerea masei de pămînt a movilei mari. După ce aceste grămezi de pămînt au fost înălțate, s-a umplut craterul creat între ele, azvîrlindu-se în continuare straturi alternative de pămînt și lut, înglobînd toate movilele de susținere în același corp și constituind astfel masa bine consolidată a marelui kurgan.

³ De pildă în necropolele de la Callatis (Mangalia) și Noviodunum, ca și la Olbia și în Tracia.

tizăm mai sus, să stabilim caracteristicile principale, distinctive — am zice — ale acestei necropole. Metoda însăși de cercetare aplicată aici nu prevedea pentru această etapă de prospecțiuni, mai mult decât obținerea unor puncte de perspectivă, a unor baze de plecare pentru explorări viitoare. Totuși putem încerca să schițăm câteva linii caracteristice. Dintre elementele care trebuie luate în seamă sînt și următoarele :

- orientarea topografică spre Cetate;
- predominarea incinerăției în prima etapă și mai ales în a doua și a treia, în forma arderii pe locul înmormintării;
- continuitatea formelor rituale;
- caracterul modest, chiar sărac, al tumulilor din epoca elenistică și romană, reieșind din lipsa unor construcții interioare (camere funerare, morminte de piatră cu dromos etc.) și din componența inventarelor.

Aceste elemente urmează să fie confirmate și îmbogățite de cercetările viitoare, căci, ca în orice studiu de acest gen, bazat pe metode statistice, valoarea rezultatelor obținute depinde direct de numărul cazurilor examinate. De aceea nu este momentul încă de a discuta pe larg punctele scoase în relief mai sus, deși ele promit încă de pe acum a fi deosebit de utile pentru cine studiază istoria orașului Histria.

Ne vom mărgini să discutăm pe scurt numai în din problemele de caracter istoric pe care aceste rezultate le pun și care are un caracter de urgență pentru corecta orientare a cercetărilor noastre și anume problema apartenenței etnice a marelui cimitir tumular. Această problemă a preocupat în permanență colectivul șantierului. Examinînd întreaga necropolă, cu intenția expresă de generalizare și de sistematizare a descoperirilor, credem că discuția ar cîștiga în amploare și adîncime. Punctele de plecare ale unei eventuale cercetări sînt următoarele :

1. se constată numeroase analogii de rit și de sisteme constructive cu necropolele din bazinul pontic și cu cele din Asia Mică și chiar din Grecia.

2. există un grup unitar de tumuli de caracter getic, care este în același timp și cel mai vechi grup tumular.

3. elemente răslețe trace apar în unele morminte plane din epoca elenistică tîrzie.

Partea cea mai delicată a examinării problemei caracterului etnic și apartenenței necropolei Histriei este selectarea elementelor tipice grecești, de cele negrecești și cîntărirea valorii lor. În această ordine de idei trebuie subliniat, de pildă, faptul că proveniența obiectelor din inventarele funerare nu poate constitui prin ea însăși un criteriu distinctiv demn de a fi luat în considerație. Astfel caracterul exclusiv grecesc al obiectelor sau prezența unor piese de fabricație tracică sau scită nu ne pot determina atribuirea mormintelor, cu asemenea inventare, grecilor, respectiv tracilor, scitilor. Calea pe care ne-am angajat este aceea a examinării multilaterale a situațiilor descoperite în săpătură acordînd prioritate caracteristicilor rituale, cele mai conservatoare.

Dintre elementele funerare care pot fi de origine greacă trebuie citat în primul rînd tumulul însuși. După cum este bine cunoscut, acest tip de mormînt monumental de origine frigiană, dacă nu chiar mîce-

niană în Egeea, a fost preluat de grecii de pe coastele Anatoliei. Astfel marile orașe micro-asiatice Milet, Smyrna, Pergamon, Larissa pe Hermos, Cyzic aveau necropole de kurgane. Obiceiul a fost preluat și de coloniile ioniene din Marea Neagră. Creșterea atât de mare a necropolelor cu tumuli în jurul orașelor pontice, depășind cu mult în amploare pe cele din metropolele asiatice, nu poate fi explicată însă numai ca o dezvoltare la scară mare a tradiției micro-asiatice. Aceasta cu atât mai mult cu cât se constată că unele colonii ioniene stabilite în alte regiuni decât Pontul Euxin nu au păstrat tradiția mormintelor tumulare. În schimb în jurul Mării Negre acest obicei a întâlnit o veche tradiție indigenă, care a constituit un teren propice continuării și dezvoltării lui. În acest sens este semnificativ faptul că primii tumuli nu apar nicăieri la cetățile pontice imediat după întemeierea lor, ci cel puțin la un interval de un secol. Mai semnificativ decât atât este că unele necropole, chiar din prima etapă de existență a lor, au un caracter mixt: în cuprinsul aceleiași zone funerare tumuli grecești, identificați ca atare, se învecinează cu tumuli ai populațiilor locale (Nymphaeum).

Aportul populațiilor autohtone se recunoaște și în orientarea pe care o imprimă unor anumite necropole către un anumit tip de ritual. De pildă necropolele orașelor din nordul Mării Negre vădesc puternic influența ritului înhumației și a construcției funerare obișnuite populațiilor scitice cu care se învecinează. În schimb cele de pe litoralul vestic, Histria de pildă, au adoptat incinerarea, pe care o practicau și tracii indigeni.

Acesta este unghiul din care considerăm necesară să fie examinată și necropola de la Histria. Fără îndoială că ea aparține orașului grecesc și că o parte dintre histrieni se înmormintau aici. Coloratura ei specifică, contururile ei distinctive față de alte necropole pontice, i-au dat-o însă populațiile locale, respectiv geții, din preajma ei. În felul acesta își găsește o explicație și prezența de movile getice din prima etapă. Mai mult decât atât, persistența ritului de incinerare, sub forma arderii pe locul înmormintării, care constituie poate principala trăsătură a ritului funerar histrian, deși grec de origine, își justifică largă sa prezență și evoluția prin existența unui asemenea ritual atât la tracii din sudul Dunării cât și la cei din nord.

PETRE ALEXANDRESCU

ИССЛЕДОВАНИЕ КУРГАННОГО МОГИЛЬНИКА В ХИСТРИИ

РЕЗЮМЕ

Курганный могильник в Хистрии занимает площадь в несколько кв. километров по обе стороны от озер Синое и Хистрия. Систематические археологические раскопки начались в 1955 г. До 1961 г. продолжался первый этап разведки (отдельные раскопки на всей территории могильника) с целью получения общей картины. На втором этапе будут

подробно и широко изучены некоторые вопросы, возникшие в ходе работ первого этапа. До сих пор проводились исследования с целью установления горизонтальной стратиграфии, в результате которых добыты сведения о фазах использования могильника и о северо-западных границах его территории. Установлена следующая периодизация могильника: *Первый этап* — вторая половина VI в. до н.э. — первая половина IV в. до н.э.; раскопано 12 курганов, из числа которых в пяти трупосожжение совершалось на погребальных кострищах, в одном кости были положены в простой яме, три были с труположением и два кенотафа. Жертвоприношения разделяются на три группы: одни клались в погребение, другие — около погребения, третьи приносились уже после возведения кургана; на этом этапе есть группа курганов гетских вождей, характеризующихся трупосожжением на месте и жертвоприношениями людей и коней. *Второй этап*: вторая половина IV в. до н.э. — I в. до н.э.; раскопано 15 курганов, из числа которых в восьми трупосожжение совершалось на погребальном кострище, в одном кости были положены в урну, один с трупосожжением на кострище-крематории, три с трупосожжением, осуществленным по еще не выясненному обряду, один с пустым погребением (кенотаф), один с невыясненным обрядом. Дифференциация групп жертвоприношений отсутствует. *Третий этап*: I в. н.э. — первая половина III в. н.э.; раскопано восемь курганов, из числа которых в четырех трупосожжение совершалось на месте погребения, в одном останки сжигали непосредственно на земле, в одном было труположение, в двух — кенотафы. Здесь снова наблюдается группировка жертвоприношений.

Следующие основные признаки характеризуют курганный могильник в Хистрии:

- Принадлежность могильника Хистрии.
- Наличие курганов, погребение в которых совершалось по местному погребальному обряду.
- Преобладание обряда трупосожжения на месте погребения.
- Непрерывное бытование ритуальных обрядов архаической эпохи вплоть до римской.
- Скромный характер погребений эллинистическо-римской эпохи (отсутствие монументальных внутренних сооружений, скудная погребальная утварь).

RECHERCHES DANS LA NÉCROPOLE TUMULAIRE D'HISTRIA

RÉSUMÉ

La nécropole tumulaire d'Histria occupe une surface de plusieurs km². Elle s'étend de part et d'autre des lacs de Sinoé et d'Histria. Les fouilles archéologiques systématiques ont commencé en 1955. On a effectué jusqu'au 1961 une première étape de reconnaissances (sondages

à travers tout le cimetière) destinées à donner une vue d'ensemble de la situation. Une seconde étape de recherches y fera suite, durant laquelle on se livrera à une étude exhaustive de certains problèmes soulevés par la première. Les recherches faites jusqu'ici ont eu en vue de déterminer une stratigraphie horizontale et ont livré des données concernant les phases d'utilisation de la nécropole et ses limites territoriales vers le nord-est. On a déterminé les périodes de la nécropole. Les voici : *Pre-mière étape* : seconde moitié du VIe siècle avant notre ère — première moitié du IVe siècle avant notre ère. Douze tumulus ont été fouillés, dont cinq à incinération sur des bûchers-tombes ; une incinération suivie de la mise des ossements dans une simple fosse, trois inhumations et deux cénotaphes. Les offrandes se divisent d'après leur position en trois groupes : dans la tombe, à côté de la tombe et dans une fosse pratiquée après l'érection du tumulus ; il existe pendant cette étape un groupe de tumulus appartenant à des chefs gètes, caractérisés par l'incinération sur place et des sacrifices d'êtres humains et de chevaux. *Deuxième étape* : seconde moitié du IVe siècle avant notre ère — Ier siècle avant notre ère. Quinze tumulus fouillés, dont huit à incinération sur bûcher-tombe ; une incinération à urne ; un tumulus à incinération sur bûcher-crématoire ; trois à incinérations à rituel non précisé ; un cénotaphe ; un à rituel non précisé. Une différenciation des groupes d'offrandes fait défaut. *Troisième étape* : Ier siècle de notre ère — première moitié du IIIe siècle de notre ère. Huit tumulus fouillés, dont quatre à incinération sur l'emplacement même de la tombe ; un où les restes de la crémation étaient déposés à même le sol ; un à inhumation ; deux cénotaphes. La différenciation des offrandes en trois groupes réapparaît.

Les caractéristiques principales de la nécropole tumulaire d'Histria sont les suivantes :

- elle desservait Histria ;
- la présence de certains tumulus à rituel funéraire indigène ;
- l'incinération sous la forme de la crémation sur l'emplacement même de la tombe est prédominante ;
- les formes rituelles de l'époque archaïque se continuent jusqu'à l'époque romaine ;
- les sépultures de l'époque hellénistique et romaine ont un caractère modeste (absence de constructions intérieures monumentales, pauvreté du mobilier funéraire).